

Skloňování adjektiv

Maskulinní a femininní skloňování se dost liší. Maskulina tíhnou ke skloňování zájmen, skloňování feminin se opírá o skloňování substantiv. Tak jako u substantiv, i adjektiva se při skloňování odlišují podle kmenového vokálu. Maskulina mají buď *(i)a*, nebo *(i)u* kmenové formy, feminina *(i)o*, nebo *é*.

Skloňování maskulin

I když i maskulina mají styčné body/pády s maskulinními substantivy, existuje několik pádů s typicky adjektivně-zájmennými koncovkami, a to v singuláru dat. - *(i)am* (*gerám, gražiam; tam*) a lok. -*(i)ame* (*geramè, gražiamè; tamè, šiamè*), v plurálu nom. -*i* (*gerì, žalì, geresnì, didelì; kitì*) a dat. -*iems* (*geriems, gražiems; tiems*).

V rámci maskulin rozlišujeme 2 skloňovací skupiny, *(i)a* a *(i)u*.

(i)a skloňovací skupina

Do této skupiny patří adjektiva, která mají v nom. sg. koncovky -*(i)as*, -*is* a -*ys*. Rozlišují se 4 paradigmata.

1. paradigma (*a* kmeny): nom. sg. -*as* (*geras, jáunas, laimìngas*).
2. paradigma (*ia* kmeny): nom. sg. -*ias* po měkké souhlásce nebo -*as* po *j* (*pèsčias, naijas*; superlativy – *geriáusias*).
3. paradigma (*ia* kmeny): nom. sg. -*is/-ys*, nom. pl. -*i* (komparativy – *gerèsnis, didèsnis* + několik málo pozitivů *didelis, didis, dešinys, kairys*)
4. paradigma (*ia* kmeny): nom. sg. -*is*, nom. pl. -*iai* (adjektiva odvozená, včetně předponových s *apý-* a *pó-*, a složená – *medìnis, mažýtis, baltakãklis* „su baltu kaklu (krkem)“, *apýmažis, pósūris* „neúplně slaný“).

Adjektiva tohoto paradigmatu se svým skloňováním blíží substantivním *ia* kmenům (nom. a dat. pl.: *medìniai, medìniam* :: *peìliai, peìliams*). Kromě toho mají tato adjektiva ještě substantivní vok. sg. (*medìni* :: *peìli*)

(i)u skloňovací skupina

Adjektiva, která mají v nom. sg. -*us* (*gražùs, gudrùs, mandagùs, panašùs*) – srov. s odpovídající skloňovací skupinou substantiv.

Na rozdíl od ostatních adjektiv se tato adjektiva v plurálu neskloňují podle příbuzných zájmen, ale podle u-kmenových substantiv (*gražūs* :: *sūnūs*). Substantivní koncovky se objevují i v singuláru (nom. *-us* :: *sūnus*, gen. *-aus* :: *sūnaus*, ak. *-u* :: *sūnu*). Ostatní pády mají koncovky *ia* kmenů (jako *žalias*).

Skloňování feminin

Protože adjektiva vytvářejí rodové dvojice, mezi maskuliny a femininy existuje vztah, který jasně určuje, do jaké skloňovací skupiny feminina patří – tabulka viz DLKG s. 182.

Femininní adjektiva se skloňují jako substantiva odpovídajícího kmene. Tzn., že adjektiva s nom. sg. *-a* (*o* kmeny, např. *gerà*, *laiminga*, *naujà*) se skloňují jako *o*-kmenová substantiva (*síena*, *lentà*). S nom. sg. *-ia* (*io* kmeny; *žalià*, *pěščià*, *geriáusia*) jako *io*-kmenová substantiva *girià*, *valdžià*. S nom. sg. *-i* (*io* kmeny; *graži*, *maloni*, *panaši*) jako *io* kmeny *martì*, *patì*. S nom. sg. *-è* (*è* kmeny; *gerèsně*, *kairè*, *dešinè*) jako *è* kmeny *gèlè*, *ùpè*.

V rámci skloňování feminin rozlišujeme dvě skloňovací skupiny:

(i)o skloňovací skupina – 3 paradigmata, přičemž 2. a 3. (*io* kmeny) se liší pouze v nom. sg.

è skloňovací skupina

Poznámka – Zkracování koncovek:

U skloňování obou rodů je patrná tendence zkracovat koncovky, tzn. vynechávat *-e*, *-s*, *-is*.

Maskulina:

Lok. sg. *-(i)am(e)* → *gerame* + *geram*, *gražiame* + *gražiam*

Lok. pl.: *-(i)uos(e)* → *geruose* + *geruos*, *gražiuose* + *gražiuos*

Dat. pl.: *-(i)em(s)*, *-(i)am(s)* → *geriems* + *geriem*, *auksiniam* + *auksiniam*

Feminina:

Lok. sg.: *-(i)oj(e), ěj(e) → geroje + geroj, gražioje + gražioj, auksinėje + auksinėj*

Dat. Pl.: *-(i)om(s), -ėm(s) → geroms + gerom, gražioms + gražiom, didelėms + didelėm*

Ins. Pl.: *-(i)om(is), -ėm(is) → geromis + gerom, gražiomis + gražiom, auksinėmis + auskinėm*

Pokud je zkrácená koncovka pod přízvukem, má vždy cirkumflexovou intonaci. Výjimku tvoří dativ plurálu, který je v takovém případě akútový.

Skloňování determinovaných adjektiv (Būdvardžių įvardžiuotinės formos)

Skládají se z koncovek jednoduchých adjektiv a k nim přidaných zájmen *jis, ji*. I když se toto skloňování zdá na první pohled těžké, je ve skutečnosti mnohem jednodušší než u jednoduchých adjektiv. Není zde totiž taková různorodost. Je tu pouze jedno paradigma maskulinní a jedno femininní.

V rámci maskulin je mezi adjektivy rozdíl pouze v nom. a ak. sg. (*gerasis, žaliasis, didysis, gražusis; gerąjį, žaliąjį, didįjį, gražųjį*).

Většina pádů determinovaných adjektiv jasně zachovává původní adjektivní i zájmené koncovky. Jen u několika málo pádů dochází v důsledku tendence snazší výslovnosti ke kontrakci a k zjednodušení koncovek tak, že se vynechají opakující se hlásky. I přes zjednodušení však všechny koncovky zachovávají tu dvojakost (tedy že se skládají ze dvou slov).

Maskulinum:

SG: Nom. *Gersis* < *geras* + *(j)is*

Gen. *gerojo* < *gero* + *jo*

Dat. *gerajam* < *gera(m)* + *jam*

Ak. *gerajį* < *gerą* + *į*

Ins. *geruojū* < *geruo* + *ju* (< *juo*)

Lok. *gerajame* < *gera(me)* + *jame*

PL: Nom. *gerieji* < *gerie* + *ji* (< *jie*)

Gen. *gerujų* < *gerų* + *jų*

Dat. *geriesiems* < *gerie(m)s* + *(j)iems*

Ak. *geruosius* < *geruos* + *jus* (< *juos*)

Ins. *geraisiais* < *gerais* + *jais*

Lok. *geruosiuose* < *geruos(e)* + *juose*

Femininum

SG: Nom. *geroji* < *gera* + *ji*

Gen. *gerosios* < *geros* + *jos*

Dat. *gerajai* < *gera(i)* + *jai*

Ak. *gerąją* < *gerą* + *ją*

Ins. *gerąja* < *gerą* + *ja* !

Lok. *gerojoje* < *gero(je)* + *joje*

PL: Nom. *gerosios* < *geros* + *jos*

Gen. *gerujų* < *gerų* + *jų*

Dat. *gerosioms* < *gero(m)s* + *joms*

Ak. *gerąsias* < *gerąs* + *jas* !

Ins. *gerosiomis* < *gero(mi)s* + *jomis*

Lok. *gerosiose* < *geros(e)* + *jose*

Determinovaná adjektiva se netvoří od adjektiv typu *medinis* (4. paradigma).

U některých koncovek v adjektivní části jsou patrné delší varianty. Takové varianty se v historické litevštině vyskytovaly i jinde (u jednoduchých adjektiv i zájmen). V průběhu doby, během vývoje jazyka, však díky tendenci k ekonomičnosti jazyka a tedy ke zkracování na konci slov, došlo právě ke zkrácení forem některých koncovek. U adjektivní části determinovaných adjektiv k tomuto zkrácení však dojít nemohlo, protože mu bránila další slabika vyskytující se za touto částí. Původní varianty se tak zachovaly, zkrátily se pouze koncovky zájmenné části.

Jak jsme si uváděli i u jednoduchých adjektiv, ke zkracování koncovek dochází i v současné době, i když zatím pouze na hovorové úrovni. K takovému zkracování (vynechání *-e*, *-s*, *-is*) dochází i u determinovaných adjektiv (mask. lok. sg. *gerajame* :: *gerajam*, dat. pl. *geriesiems* :: *geriesiem*, lok. pl. *geruosiuose* :: *geruosiuos*; fem. lok. sg. *gerojoje* :: *gerojoj*, dat. pl. *gerosioms* :: *gerosiom*, ins. pl. *gerosiomis* :: *gerosiom*).

SLOVESO / VEIKSMAŽODIS

Slovní druh, který značí děj nebo stav a který charakterizují gramatické kategorie času, osoby, čísla, rodu a způsobu.

Slovesné formy rozdělujeme podle toho, zda rozlišují osoby (tvary určité) nebo ne (tvary neurčité) [*dalyviai* (vč. *pusdalyviai*), *padalyviai*, *bendratis*, kde však *dalyviai* rozlišují rody a pády] (*(ne)asmenuojamosios formos*).

Jednotlivé konkrétní významy slovesa se odvozují podle vztahů s jinými slovy, podle spojitelnosti, avšak nejtýpějšími obecnými jsou významy děje a stavu.

Děj:

- a) fyzický děj, který může být obrácen na určitý objekt (*věži (šienq), statýti (namus)*); nebo může být neobjektový (*važiúoti, bėgti, eiti*).
- b) psychická či sociální činnost (*skaitýti, galvóti, pirkti, pardúoti*)

Stav:

- a) vnější či vnitřní stav věcí a osob (*gulėti, jausti*)
- b) vztahy (*turėti (duonos), priklausyti*)
- c) jevy nezávislé na subjektu (*lyja, griáudžia*)

Existují slovesa, která mohou v určitém kontextu vyjadřovat děj (*sesė verda višta*), v jiném stav (*višta verda*), avšak většinou se takováto slovesa od sebe odlišují:

- příponami (sufix, priesaga)
- předponami (prefix, priedėlis) – včetně diskutovaných afiksů *be-* a *ne-*, které mají specifický význam, a proto se někdy mezi předpony nepočítají, rozlišuje LT 14 předpon¹, z nichž mají všechny kromě *at-* a *par-* odpovídající podobu v předložce. Předpony pomáhají vytvářet opozice dokonavosti (*ivykio* „události“ veisklo vksm.) – nedokonavosti (*eigos* „průběhu“ veikslo vksm.)² a tranzitivnosti – intranzitivnosti (viz dále).
- či zvrtnými částicemi (reflexivní č., *sangražos formantas*) – *-si, -s, -is*.

¹ ap(i)-, at-, ĭ-, iš-, nu-, pa-, par-, per-, pra-, pri-, su-, už- + be-, ne-

² Slovesný vid - aspekt